

Mats Parner

I sju magra år vaktade Jakob Labans får ...

Söndagen den 14 september 1930 tillhör de skickensedigra i Weimarrepublikens föga ärorika historia. I riksdagsvalet denna ödesdag ökade Hitlers NSDAP från 4 mandat till 107 på ett bräde – således med drygt 2500 procent – och även det tyska kommunistpartiet KPD noterade stora framgångar. Däremot krossades mittenpartierna.

Germany – Fascist or Soviet? löd den välfunna titeln på en samtida bestseller.¹ Landet balanserade på randen till inbördeskrig med arméer av arbetslösa, och valresultatet återspeglade den accelererande splittringen och polariseringen. Existerade andra framtidsscenarioer för den svårt sargade nationen än det nationalsocialistiska eller sovjetkommunistiska?

Även Arthur Koestler (1905–1983) ställde sig den frågan. Han anlände till Berlin från Paris just den 14 september för att, 25-årig, tillträda en tjänst som naturvetenskaplig redaktör vid ett av flaggskeppen i den imponanta Ullstein-koncernen, det ojämförligt största tidningshuset i den tidens Europa. Koestler hade judiska rötter och ville stå den nazistiska anstormningen emot. Han såg att den nyss bortgångne fredspristagaren Gustav Stresemanns Tyska folkparti led av obotlig impotens, att socialdemokraterna i SPD förde en opportunistisk kompromisspolitik och att hans reella valmöjligheter därför begränsade sig till en enda.

Torsdagen den 31 december 1931, på själva nyårsaftonen, ansökte den i Budapest födde Arthur K om medlemskap i Tysklands Kommunistiska Parti, KPD, och fick per omgående sin ansökan beviljad.

I det läget anade Koestler och andra med honom dessvärre inte att KPD var en koloss på lerfötter. De tongivande ideologerna hade i realiteten, genom diverse mått och steg, förvandlat marxismen till ren teologi – till marxism-leninism – med påföljd att detta stora parti aldrig kom att bli ett effektivt vapen i kampen mot den nazistiska uppmarschen. Redan 1931, samma år som Koestler postade sin ansökan om medlemskap, hade den uppburne partiteoretikern och Komintern-filosofen Karl August Wittfogel (1896–1988) yxat till något så verklighetsfrämmande som en marxistisk raslära. Muntert poängterade Wittfogel att hans arbete tillfredsställde mycket högt ställda krav såväl på dialektisk strålgång som på materialistisk stringens.

I nr 6/1931 av *Proletarskaja Revolutsija* gick Stalin dessutom till frän attack mot de i Tyskland år 1919 brutalt mördade Spartakistledarna Rosa Luxemburg och Karl Liebknecht.² KPD-ordföranden Thälmann gjorde sammalunda i sitt partis centralkommitté lördagen den 20 februari 1932 – och kompletterade Spartakistduon med den allmänt respekterade Franz Mehring. Därmed flyttade partistrategerna fram sina positioner ytterligare ett steg i sektaristisk riktning.

Emellertid gjordes den allra värsta felbedömningen på Kominterns (Kommunistiska Internationals) sjätte världskongress sommaren 1928. Det var då som de socialdemokratiska partierna över hela den europeiska kontinenten anklagades för att splittra arbetarrörelsen och erhöill det mindre smickrande epitetet ”socialfascister”. Om någon åtskillnad mellan den reellt existerande nationalsocialismen och ”socialfascismen” ville man inte höra talas; det rörde sig om samma andas barn. Här slöt Koestler upp bakom de klenrogna och tvehågsna. Men hans politiska KPD-mentorer slog genast fast att det social-demokratiska ledarskiktet gett förräderiet ett ansikte och ”objektivt sett” var just fascister.

¹ Boken kom 1932. Författare var den amerikanske journalisten Hubert Renfro Knickerbocker (1898-1949). /MF

² Artikeln finns på svenska under titeln ”Om några frågor ur bolsjevismens historia” i samlingsverket *Leninismens problem.* /MF

Därmed bildades aldrig någon enad arbetarfront mot Adolf Hitlers NSDAP. Måndagen den 30 januari 1933 somnade Weimarrepubliken in med en stillsam suck, och Tyskland förärades en mustaschprydd rikskansler.

Obetydligt senare hade tusentals KPD-anslutna mördats, tiotusenden placerats i koncentrationsläger och ordförande Thälmann fängslats. Både säkerhetsarbetet och partiets officiella politik gjorde fiasko vid konfrontationen med en allt ohyggligare verklighet. Om detta sakernas tillstånd levde Koestler en tid i lycklig okunnighet på skilda tillflyktsorter i österled. Sensommaren 1932 beviljades han nämligen visum till Sovjetunionen, där han reste vida kring och stannade i ett år. ”Jag såg”, skrev han på senare stadium, ”hur den monstruösa hungersnöden 1932/33 härjade i Ukraina. Familjer i lumpkläder tiggde vid järnvägsstationerna och kvinnor lyfte upp sina hungriga barn till kupéfönstren – med lemmar som trum-pinnar, väldiga blåbleka huvuden och uppsvällda magar liknade de embryon som man nyss halat upp ur en spritburk”.

Förbindliga politruker anförtrodde sin långväga gäst att de tiggande var kulaker som hade motsatt sig kollektiviseringen av jordbruket. Ja, ytterst handlade det om ’folkfiender’ som vägrade att arbeta och föredrog att leva på tiggeri...

Åter på tysk mark hösten 1933 hade Koestler förlorat sina illusioner om både Sovjetunionen och KPD. Ändå förblev han partimedlem i ytterligare fyra och ett halvt år, främst beroende på den 180-gradiga positionsförändring som genomdrevs på Kominterns sjunde världskongress 1934. Enligt de nya, friska vindar som blåste skulle med ens gamla oförrätter begravas, stridsyxor hivas i sjön, socialdemokrater omfamnas och folkfronter snarast formeras. Det innebar en välkommen tillnyktring. Både i Frankrike och Spanien vann Folkfronten övertygande valsegrar 1936. De följdes, sorgligt nog, av Generalissimus Francos statskupp i juli i det sistnämnda landet.

Som korrespondent hos den republikanska armén i spanska inbördeskriget blev Arthur Koestler, med Ivan Steinberg som sitt täcknamn, infångad av Francos trupper i början av 1937 och fick tillbringa fyra månader i ensamcell i först Malaga och därefter Sevilla. ”Det mest gynnsamma jag kunde hoppas på i det läget var att bli skjuten utan obehagliga preludier.”³

Men tack vare en oförmodad intervention av den brittiska regeringen släpptes utrikeskorrespondent Arthur K i en fångutväxling och kunde bege sig till Paris. Där anlätades han som föredragshållare om i första hand sin tid i Spanien av De tyska emigrantförfattarnas förening på våren 1938. Det kom att bli hans sista insats som organiserad kommunist. Eftersom ca 50 procent av det närmare 300 man starka auditoriet tillhörde samma parti som han själv roade sig Koestler/Steinberg med att smugla in tre till synes oskyldiga utsagor i sitt anförande, vardagliga för de upplysta men kätterska för de troende. Han framhöll

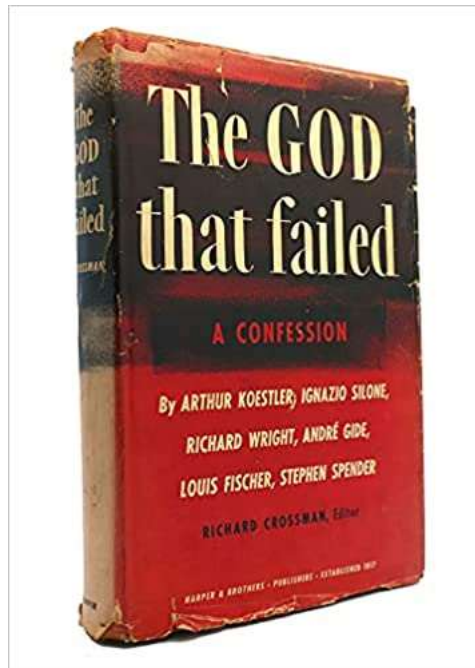
att ingen rörelse, intet parti och heller ingen människa kan göra anspråk på ofelbarhet, vidare att det är idiotiskt att förfölja vänner som på andra vägar strävar mot samma mål som man själv eftersträvar – och slutligen att en farlig sanning är långt bättre än en nyttig lögn.

Det var en krigsförklaring i antistalinistisk mundering. Åhörarna applåderade exalterat med undantag för den partianslutna hälft som förhöll sig knäpptyst med korslagda armar.

Efter att ha rivit sitt medlemskort i KPD levde Koestler enligt egen utsago i ett slags djupfryst tillstånd och kände sig ”helvetiskt illa till mods” ända fram till onsdagen den 23 augusti anno 1939. Just denna dag undertecknades ’pakten som möjliggjorde världskrigsslakten’. På flyg-

³ I *Dialog med döden* redogör Koestler utförligt för sin långa fängelsevistelse i väntan på döden (dagligen avrättades hundratals fångar). Men efter internationella påtryckningar släpptes han i utbyte mot en kvinnlig Franco-anhängare som satt i republikanskt fängelse. /MF

fältet i Moskva hissade man ett batteri med hakkorsflaggor till Joachim von Ribbentrops ovanskliga ära och Röda arméns orkester intonerade *Horst Wessellied*. Med det nåddes äntligen vägs ände. ”Från och med nu var det mig helt likgiltigt, om Hitlers allierade skällde mig för kontrarevolutionär.”

1:a upplagan av *The GOD that failed*

– I noga räknat sju år tjänade jag det kommunistiska partiet, påpekade Koestler i *The God that Failed* (1950) [sv. översättning: *Vi trodde på kommunismen*]. Han antecknar där, med hänvisning till kapitlen 28–29 i Första Moseboken, att Jakob vaktade Labans får precis lika länge med den uttalade avsikten ”att vinna hans dotter Rakel”. När alla sju åren slutligen gått, fördes bruden in i hans mörka tält. Först den påföljande morgonen blev Jakob varse att föremålet för hans ömma låga inte varit ”den ljuva Rakel” – utan i stället den allt annat än ljuva Lea.

Det är inte Herren Gud som skapat Människan. Det är tvärtom människorna som, genom årtusenden, har skapat sina gudar. Det betonade den blott 26-årige Karl Marx i verket *Till kritiken av den hegelska rättsfilosofin* (1844): ”Religionen är de betryckta kreaturens suck, hjärtat i en hjärtlös värld och anden i andefattigdomens tillstånd.”

Min personliga förmodan är att KPD med sin marxism-leninism skaffade sig en betydande aktiepost i den lukrativa opiumbranschen.

Fotnot om Koestler

Natt klockan 12 på dagen (A&K 1974) är troligen Arthur Koestlers mest kända verk. Det behandlar en sovjetisk skenrättegång, som osökt för tankarna till Moskva-processerna 1936–38. Romanens huvud-person, Nikolaj Rubashov, påminner om verklighetens Nikolaj Bucharin, avrättad efter den tredje och sista rättegången i Moskva men rehabiliterad av Michail Gorbatsjov 1988.

Koestler bedrev tekniska studier i Wien i yngre år, vilket hans 500-sidiga studie *Sömngångare* (Tidens förlag 1957) vittnar om. Där skildras kosmologins (idé)historia från Pythagoras t o m Isaac Newton på ett fängslande men bitvis även överspänt sätt. I hjälterollen framträder Johannes Kepler (1571–1630) från Weil der Stadt i södra Tyskland, medan Copernicus och Galileo Galilei får märkligt skrala vitsord.

Mycket läsvärda är också Koestlers självbiografier *Pil i det blå* och *Den osynliga skriften*.

Lästips

Följande är tillagt av Marxistarkivet

Där finns följande texter av/om Koestler:

[Den osynliga skriften](#). Utdrag ur Koestlers självbiografi, där han skriver om sin brytning med stalinismen och boken *Natt klockan tolv på dagen*.

[Spanskt testamente del 1](#). Koestler var kommunistisk krigskorrespondent i Spanien. Denna del handlar om perioden fram till början av februari 1937.

Koestlers bidrag till *The God that Failed* finns i svensk översättning i [Vi trodde på kommunismen](#).

["Natt klockan tolv på dagen". En marxistisk tillbakablick](#) av Paul M Siegel.

Om Kommunistiska Internationalen under åren 1926-1939, dvs under den sekteristiska "Tredje perioden" (1928-33), då nazismen tog makten i Tyskland, och den följande "Folkfrontsperioden" (1934-39) under vilken spanska inbördeskriget utkämpades, se följande utdrag ur den franske marxistiske historikern *Pierre Broués* stora arbete om den Kommunistiska Internationalens historia:

[Kommunistiska Internationalen 1926-1933](#)

[Kommunistiska Internationalen 1933-1938. Folkfrontspolitiken](#)

Ett annat läsvärt (mindre omfattande) arbete är [Krisen i den kommunistiska rörelsen, band 1](#) av den spanske marxisten Fernando *Claudín*.